

Elokuva- ja televisiotutkimus taiteentutkimuksellisenä oppiaineena

Hyvä otsikko poikii usein liudan nokkelia pastisseja. Antony Easthopen otsikko *Literary into Cultural Studies* on innoittanut ainakin kahteen vähintään yhtä puhuttelevaan muotoiluun täällä Suomessa.

Anu Koivunen ja Astrid Söderbergh Widding ovat antaneet toimittamalleen kirjoituskokoelmalle johdattelevan nimen *From Cinema Studies into Visual Studies* ja viime *Lähikuva*-lehden numerossa Jukka Sihvonen antoi keskustelupuheenvuorolleen otsikon *Elokuva- ja televisiotieteestä mediatutkimukseen*. Siinä missä kaksi ensin mainittua ovat varsin julistuksellisia ja ohjelmallisia, Jukan otsikointi sisältää oikeastaan vain jo tapahtuneen toteamisen. Onko siis tapahtunut tuo joidenkin peräänkuuluttama paradigman vaihdos? Ja ovatko perinteiset kirjallisuustieteelliset sekä elokuva- ja televisiotieteelliset kysymyksenasettelut heitetty romukoppaan?

Jukka mainitsee Turun yliopistossa tapahtuneen elokuva- ja televisiotieteen (=ETVT) sekä viestinnän oppiaineen fuusioitumisen syiksi ensinnäkin taloudelliset syyt (yliopistojen rahoituksen heikkeneminen 90-luvulla), kulttuuris-tekniikan kehityksen (mainiten esimerkkeinä internetin sekä hieman omituisesti DVD-tekniikan) sekä "sellais[en] laajentumis[en], jonka tarve monin kohdin oli alkanut antaa merkkejään" (tarkoitetaan arvatenkin ns. uusmedioihin suuntautuvaa tutkimusta). Idean

ydin on kuitenkin ajatus media-kulttuurin käsitteen asettamisesta opintokokonaisuuden lähtökohdaksi "välineperusteisen" lähtökohdan sijaan. Näin syntynyt opetus- ja tutkimusympäristö toivottavasti luo rikkaan kasvupohjan hyvinkin monenlaisille kysymyksenasetteluille. Jukka uskoo elokuvan säilyvän tässä uudessa kentässä ainakin audiovisioiden osalta keskeisellä sijalla "keskushermostona", johon muut muodot nojautuvat ja josta ne paljolti imevät oman erityisen energiansa".

Olen monesta syystä – sekä pyyteellisistä että pyyteettömistä – erittäin iloinen tästä kehityksestä. Pyyteettömät syyt juontuvat suoraan siitä, että pidän turkulaisten ratkaisua erittäin onnistuneena. Niin kuin Jukka on toisaalla todennut (en nyt muista missä, ehkä siinä taannoisessa keskustelussa SETS:n internet-palstalla), se tuntuu seuraavan luontevasti niin hänen kuin monien muiden Turun ETVT:läisen tutkimuksellista suuntauksia. Niiden kautta yliopistollisen tutkimuksen piiriin Suomessa on nopeasti saatu monia tärkeitä tutkimuskohteita. Siitä kuinka paljon esimerkiksi puheviestinnän tutkimus ja elokuvatutkimus voivat pidemmän päälle rikastaa toisiaan en uskalla sanoa mitään, mutta ei sekään ajatus mitenkään mahdollon ole, kuten Laitamon Mikon toisaalla tekemät rillumareitutkimukset osoittavat (sitä varten ei tosin tarvinnut yhdistää laitoksia).

Pyyteelliset syyt liittyvät siihen, että kansallisen korkeakoulupolitiikan kentällä Turun fuusiota voidaan käyttää perusteluna ETVT:n kasvattamiseksi Helsingin yliopistossa täysimitaiseksi taiteentutkimukselliseksi oppiaineeksi – pitkäaikainen haaveeni. Onko tämä mielekäs tavoite tutkimuksen nykytilanteessa? Ennen kuin ryhdyn todistelemaan, miksi se sitä on, minimalistinen historiallinen katsaus lienee paikallaan.

Kun oppiaine vuonna 1996 käynnistettiin paljolti Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan elokuvaryhmän ansiosta 20 ov:n laajuisena "tukiaineena", tämä tapahtui nimenomaan taideaineiden puitteissa. Teatteritieteen professori Pirkko Koski otti uuden tulokkaan oppiaineensa suojelukseen nimenomaan siksi, että se käynnistyisi Helsingissä taiteentutkimuksen hengessä. Tämä linja on jatkunut, kun taideaineet pari vuotta sitten yhdistyivät Taiteidentutkimuksen laitokseksi. Laitos on selvästi asettanut tavoitteekseen ETVT:n saamisen tasavertaiseksi kirjallisuustieteen, taidehistorian, musiikkitieteen ja muiden rinnalle. Sillä ei kuitenkaan ole ollut Helsingin yliopiston erityisen surkean rahoitustilanteen vuoksi edellytyksiä kasvattaa oppiaineen volyymia. Tämä on mahdollista vain, jos oppiaineeseen saadaan virka, käytännössä ensi hätään ns. pooliprofessori, mikä sekään ei näinä aikoina ole kovin helppoa. Mutta jatkamme yrittämistä.

Taiteentutkimuksen mielekkyys. Nyt.

Elokuva ja televisio ovat kiistatta aikamme vaikutusvaltaimpia taidemuotoja. Tämän aseman ne tulevat epäilemättä säilyttämään myös tulevaisuudessa. Kysymys materiaalisesta pohjasta, jolle ne tallennetaan ja jolla niitä levitetään (filmi, videonauha, erilaiset digitaaliset tallenteet, sähkömagneettinen säteily), ei nimittäin ole lähimainkaan niin keskeinen kuin välinekeskeisen keskustelun perusteella saattaisi luulla – vaikka tämä on tietysti aivan oma tärkeä ja mielenkiintoinen tutkimuksen haaransa (alan rahavirtojen kartoittamisesta puhumattakaan). Tärkeää on se, millaisia sisältöjä näiden välineiden kautta on, on ollut ja on oleva saatavilla, miten ja miksi nämä sisällöt ovat muotoutuneet, mitä ne ovat merkinneet katsojilleen reseptiohistoriansa eri vaiheissa ja millaisia merkityksiä ja elämyspotentiaaleja niihin sisältyy. Niinpä hahmotan ETVT:n roolin taiteentutkimuksellisenä oppiaineena seuraavasti. Lista on syntynyt vastauksena tämän syksyisellä johdantokurssilla esitettyyn suoraan kysymykseen siitä, mihin tällaista tutkimusta oikein tarvitaan. Perusteluja ETVT:n olemassaoloon ja sen tehtäväkenttään kuuluvia kysymyksiä ovat ainakin seuraavat:

– Kaikki kulttuuriset toiminnot kuuluvat humanistisen tutkimuksen alaan. Se ilmentää tarvetta itsen/maailman ymmärrykseen, joka lienee jossakin määrin luontaista. Vastasyntynyt ryhtyy heti uteliaana tutkimaan ympäristöään ja halu ymmärtää ympäristöä jatkuu läpi lapsuuden, mikäli ympäristö ei sitä tukahduta. Akateemiset tutkijat

ovat tässä suhteessa parhaimmillaan suuria lapsia. Joka tapauksessa tällä tasolla kulttuurimme on institutionalisoitunut tämän tarpeen.

– Niinpä ETVT:n tehtäviin kuuluu tutkia, miten elokuva ja televisio ovat kautta historiansa ilmentäneet ja konstruineet ihmisen identiteettiä ja jotakin tiettyä maailmassa olemisen tapaa, suhdetta toisiin ihmisiin ja muihin sosiaalisiin konfiguraatioihin. Tutkia kuinka niin faktuaalinen kuin fiktiivinenkin audiovisuaalinen kerronta ohjaavat tapaamme havaita ja mieltää todellisuutta.

– Yhteiskunnallisten ja sosiaalisten toimintojen ymmärtäminen on välttämätöntä yhteiskunnallisen suunnittelun ja päätöksenteon kannalta. Mitkä ovat ne mekanismit, aatteelliset ja poliittiset virtaukset, trendit, tekniset edellytykset ym., jotka ohjaavat audiovisuaalisen kulttuurin tuotantoa ja kulutusta tiettyihin suuntiin eri yhteyksissä? Mikä on audiovisuaalisen kulttuurin rooli ihmisten ja ihmisryhmien elämässä? Mitä se voisi olla? (Ja ehkä vielä: Mitä sen pitäisi olla/Mitä se ei saisi olla?)

– Ideologiakritiikki: Meidän on kyettävä kriittisesti hahmotamaan, millaisia käsityksiä maailmasta ja millaisia arvoja yksittäiset elokuvat ja televisio-ohjelmat, lajityypit tai formulat, mahdollisesti jopa nämä mediat rakenteellisesti, välittävät. Nämä kysymykset ovat usein ankaran debatin aiheita, eikä niissä voi olettaa päästävän mihinkään ”lopulliseen totuuteen”. Mutta juuri siitä syystä keskustelun on jatkuttava. Akateemisten ihmisten ja instituutioiden velvollisuus on pitää tätä keskustelua yllä ja tarjota sille historiallista perspektiiviä, käsitteellistä välineis-

töä, parhaassa tapauksessa jopa uusia näkökulmia.

– Ihmisille pitäisi tarjota käsitteellistä välineistöä ja valmiuksia audiovisuaalisten medioiden kautta tapahtuvien kokemusten prosessoimiseen – mediakasvatus. Tarkoitus ei ole ainakaan sinänsä luoda kaanoneita ja saada ihmiset omaksumaan ne, vaan tarjota ihmisille edellytykset omaehtoisesti *arvostaa, arvottaa* ja tarpeen tullen myös *arvostella* erilaisia elokuva- ja televisiotarjontaa – esteettinen kasvatus. Tältä pohjalta voi tietysti syntyä kaanoneita yksilöllisten kokemusten summautuessa kollektiivisiksi, mikä taas on mielenkiintoinen tutkimuskohde sek in.

– Taiteellisten suuntausten, tyylien, lajityyppien ja formuloiden, samoin kuin yksittäisten teosten sekä niiden muotoutumisen kartoittaminen suhteessa erilaisiin historiallisiin konteksteihin – tavoitteena syvälisempi, monisyisempi ja monitahoisempi ymmärrys kaikista näistä monin tavoin ehdollistettuina, mutta tietyssä määrin omalakisina esteettisinä ilmiöinä.

– Elokuvan aseman kartoittaminen taiteiden kentässä. Miten muut taiteet ovat vaikuttaneet elokuvan muotoutumiseen ja miten se puolestaan on innoittanut muita taiteita?

– Audiovisuaalisten keinojen analyysiä sekä tyylihistorian että yksittäisten teosten tasolla, toisaalta tekniikan kulloinkin tarjoamien mahdollisuuksien pohjalta, toisaalta tarkastellen niiden funktiota osana esteettisiä kokonaisuuksia.

– Esteettiset kysymyksenasettelut. Miksi tietyt teokset vaikuttavat meihin niin kuin vaikuttavat? Mitä ne voivat kertoa meille alkuperäiskontekstinsa

ihmistä, ihmisydestä yleensä - *minusta* ihmisenä? Miten ne voivat laajentaa minua havaitsevana, tuntevana ja tiedostavana olentona?

Lähikuvan lukijoista varmaan suurin osa hyväksyy listan alkupään. Jälkipään voin kuvitella synnyttävän pään pudistuksia joillakin tahoilla. Peruskoni kuitenkin on, että meidän ei tarvitse ja perimmiltään emme edes voi tehdä valintaa *joko* taiteentutkimus *tai* kulttuurintutkimus, *tai joko* esteettiset *tai* sosiologiset kysymyksenasettelut. Yksittäinen tutkija voi tietysti oman kutsumuksensa johdattamana mennä suuntaan tai toiseen, mutta kaikkien näiden kysymysten on oltava edustettuina tutkimuksen kentällä, jotta oppiaineen koko ala saataisiin mielekkäällä tavalla karotetuksi. Esteettisten kysymysten pois jättäminen olisi merkki tutkimuksen köyhtymisestä ja vääristymisestä.

Sille, että oppiaine olisi syytä rajata nimenomaan elokuva- ja televisiotieteeksi, on mielestäni ainakin seuraavat perustelut:

– Näitä kahta taidemuotoa voidaan analysoida pitkälti samoin käsittein ja metodein;

– Ne kytkeytyvät toisiinsa monin tavoin niin tuotannon, levityksen, esittämisen, kuluttamisen kuin estetiikankin kautta;

– Määrittely kattaa käytännössä myös videotaiteen sekä uusmedioiden taiteelliset sovellutukset mutta eroaa uusmedioiden välinekeskeisestä ja puhtaasti viestinnällisestä tarkastelusta;

– Pidemmällä tähtäimellä elokuvan ja television raja todennäköisesti ainakin osittain sumenee teknologisen kehityksen mutta mahdollisesti myös levitys- ja esittämiskäytäntöjen

muuttumisen myötä.

Toki on otettava huomioon, että televisiotutkimukseen liittyy laajoja elokuvatutkimuksesta poikkeavia kysymyksenasetteluja. Selvää on sekin, että tarkkaa rajanvetoa oppiaineen kohteen perusteella on nykyisessä mediateknologisessa ja -sosiologisessa tilanteessa mahdoton tehdä. Jos siis internetin kautta aletaan välittää elokuvia ja vastaavia tuotteita suuremmassa määrin kuin nykyisin, se kuuluisi luonnollisesti hahmottelemani oppiaineen alueeseen. Olennaista ETVT:n määrittelyssä taiteentutkimuksellisenä oppiaineena ei siis ole välinekeskeisyys, vaan ne sisällöt, joita medioiden kautta välitetään – tietyt ohjelmatyypit fiktion monista muodoista erilaisiin asiaohjelmiin (unohtamatta TV-visailuja, vaikka ne sumentavatkin rajanmäärittelyä uusmedioiden nähtä). Korostan, että tämä on vain summittainen määrittely, joten rajariitoja ei kannata ryhtyä käymään. Olennaista ovat ne suuntavektorit, joiden mukaan orientoidutaan.

Paikka ETVT:lle: Helsingin yliopisto

ETVT:n kehittämiseksi tältä pohjalta on erityisen hyvät edellytykset juuri Helsingin yliopistossa. Tärkein näistä on mahdollisuus yhteistyöhön Suomen elokuva-arkiston kanssa. Missään muualla Suomessa ei ole käytettävissä vastaavia resursseja – ainutlaatuisen kuva-, juliste-, käsikirjoitus- ym. kokoelmien lisäksi myös maan ylivoimaisesti suurin alan kirjasto. Niiden kunnollinen hyödyntäminen opetuksessa ja tutkimuksessa on ensiarvoisen tärkeää jo kansallisen kulttuuri- ja tiedepoliitikankin kannalta. Tutki-

mukselle välttämättömän materiaalin saatavuuden lisäksi yhteistyö voi tarkoittaa arkiston esitystoiminnan osittaista integroimista yliopiston opetukseen, yhteisten seminaarien järjestämisestä sekä arkiston kokoelmien hyödyntämisestä tutkimuksessa ja osin opetuksessakin. Kaikkia näitä on jo koeteltu eri muodoissa, ja Arkisto on erittäin kiinnostunut kehittämään yhteistyötä edelleen.

Helsingin yliopiston profiloitumisen kannalta ei ole mielekästä jättää nuoren Taiteiden tutkimuksen laitoksen piiristä pois taiteenlajeja, jotka muodostavat olennaisen osan paitsi aikamme yhteiskunnallista todellisuutta myöskin taiteiden kenttää. Ei ole taiteenlajia, joka ei olisi vaikuttanut elokuvan muotoutumiseen, ja elokuva on vuorostaan monin tavoin vaikuttanut niihin. Ääntä ja kuvaa, sanaa ja kerrontaa yhdisteleviä ilmaisu muotoja käytetään nykytaiteessa runsaasti ja perinteisiä taiteenvälisiä rajoja ylittäen. Kun yksi tärkeimmistä syistä taideaineiden yhdistämiseksi yhdeksi laitokseksi on ollut niiden välisten yhteistyömahdollisuuksien parantaminen ja synergian luominen, olisi elokuvan pois jättäminen tästä kuviosta mietöntä.

Täysimittainen, pääaineoi-keuden saanut oppiaine toimisi siis toisten taiteidentutkimuksen aineiden rinnalla humanistisena oppiaineena. Näin profiloitaisiin ainakin jossakin määrin Turun mediatutkimukseen nähden – vaikka Jukan muotoilut varmistaisivatkin, että periaatteessa aivan mitä tahansa alaan vähänkin liittyvää voidaan opiskella heidän laitoksellaan (kovin monissa meistä tuntuu piilevän pieni Mahler, joka haluaa sisällyttää koko maailman sinfoniaansa). Mielestäni on kuta-

kuinkin kiistatonta, että elokuvan ja television taiteiden tutkimuksellinen lähestymistapa ei ole koskaan päässyt kasvaamaan täysiin mittoihinsa Suomessa. ETVT saatiin Suomeen (Turkuun) vasta kun uusmediat olivat jo aloittamassa esiinmarssiaan, ja siinä vaiheessa, kun esimerkiksi Oulun yliopistoon anottiin alan pääaineoikeutta, Opetusministeriön trenditietoiset virkamiehet ilmeisesti katsoivat koko alan olevan jo *passé*. Tässä vaiheessa kyseisen yliopiston virkamiehet puolestaan menettivät täysin todellisuudentajunsa ja ehdottivat paniikkihäiriöisesti jopa ETVT:n yhdistämistä kirjastotieteeseen ja informatiikkaan. Turussa taas peräänkuuluttamani lähestymistapa ei tietääkseni ole koskaan

ollut sitä johtaneen *Screen*-sukupolven erityisen kiinnostuksen kohde, mikä osaltaan on sitten vienyt kohti mainittua fuusiota. Toisaalta eipä siltä taholta juuri ole hyökättykään taiteentutkimuksellisia kysymyksenasetteluja vastaan ainakaan sellaisella oidipaalisella vimmallakin kuin jotkut kulttuurintutkijat toisaalla (tai kuten eräät muuten vain nulikkamaiset henkilöt kulttuurintutkimuksellisia kysymyksenasetteluja vastaan täällä Suomessa).

Kaiken kaikkiaan ETVT on alakokonaisuus, jonka tutkimustraditiossa on sekä erittäin vahva taiteentutkimuksellinen, viestintätieteellinen samoin kuin kulttuurintutkimuksellinen traditio. Vaikka näiden suuntausten välillä tai pikemminkin niiden

edustajien välillä on ollut suuriakin riitoja, perimmiltään ne tukevat toisiaan ja yhdessä mahdollistavat erittäin laajan kysymyksenasettelujen kentän. Suomessa on nähdäkseni todella olemassa vaara, että noista ensin mainittu pääsee surkastumaan. Toimiessani nykyään Suomen elokuva-arkiston tutkijana näen yhdeksi velvollisuudekseni taistella sen puolesta, että näin ei pääse tapahtumaan. Nähdäkseni paras keino yltää siihen on saada ETVT Helsingin yliopistoon täysimittaiseksi oppiaineeksi kuvaamillani linjoilla.

Henry Bacon

LÄHIKUVA

Lähikuvan teemat vuonna 2002

1/2002 Elokuva ja arkkitehtuuri. Toim. Silja ja Kimmo Laine. Deadline 31.1.

2/2002 Ruumis, materia ja toiminta. Toim. Tanja Sihvonen. Deadline 31.3.

3/2002 Urheilu. Toim. Juha Herkman. Deadline 30.4.

4/2002 Suomalaisuus, tunteet ja katsojat. Toim. Mervi Pantti ja Mari Pajala. Deadline 15.10.

Lähikuvalla voi tarjota tieteellisiä artikkeleita sekä teemoihin liittyen että niiden ulkopuolelta, raportteja tai katsauksia audiovisuaalisen kulttuurin tutkimukseen liittyvistä konferensseista ja seminaareista sekä alan suomenkielisen ja kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden arvioita. Yhteydenotot: Toimitussihteeri: Tanja Sihvonen. S-posti: tanja.sihvonen@uiah.fi Puh. (09) 7563 0519.

Tilaa Lähikuvan vuosikerta 2002: 19 euroa. Tilaukset: hanna.lammi@utu.fi. Fax (02) 2511 980.